

رابطه‌ی بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب با ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان

سعید موسوی پور^۱

محمود گلزاری^۲

علی دلاور^۳

حسین اسکندری^۴

تاریخ وصول: ۸۹/۷/۱۳

تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۰/۱۱

نکیده

ن پژوهش با هدف بررسی رابطه بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب با ویژگی‌های
شخصیتی دانشجویان دانشگاه اراک انجام شد. گروه نمونه شامل ۷۵ دانشجو (۷۱ دختر و ۴
مر) با میانگین سنی $1/77 \pm 21/75$ بود که به روش نمونه‌گیری داوطلبانه از میان دانشجویان
نشگاه اراک انتخاب شدند. آزمودنی‌ها ضمن ارایه مجموعه گزارش رؤیاهای خود در مدت
۶/ ماه، به پرسشنامه‌های پنج عاملی شخصیت نئو (NEO-PI-R) و زمینه‌یابی تجارب خواب

استادیار دانشگاه اراک.

استادیار دانشگاه علامه طباطبایی تهران.

استاد دانشگاه علامه طباطبایی تهران.

استادیار دانشگاه علامه طباطبایی تهران.

آیوا (ISES) پاسخ دادند. پس از تحلیل محتوای آشکار رؤیایا بر مبنای ملاک‌های د پرسشنامه‌ی NEO، ISES و بررسی رابطه‌ی بین متغیرها با استفاده از نرم افزار SPSS نتایج پژوهش نشان داد متغیر روان رنجوری (N) در پرسشنامه‌ی نثو با تحلیل محتوای (روایت ا رؤیا) برون‌گرایی، پذیرا بودن نسبت به تجربه، مسئولیت‌پذیری، مؤلفه‌ی تجارب عمومی خواب و زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا رابطه‌ی منفی و معنی‌داری داشته است، اما با تحلیل محتوای روان‌رنجوری و رؤیای روشن (LD) رابطه‌ای نداشت. همچنین متغیر روان‌رنجوری (N) نثو در ارتباط با پرسشنامه ISES تنها با عامل رؤیای روشن (LD) رابطه‌ی منفی و معنی‌دار داشته است متغیر سازگاری (A) پرسشنامه‌ی نثو نیز تنها با تحلیل محتوای سازگاری رابطه مثبت و معنی‌دار داشته است. متغیر مسئولیت‌پذیری (C) پرسشنامه نثو با تحلیل محتوای مسئولیت‌پذیری برون‌گرایی، پذیرا بودن نسبت به تجربه، سازگاری، تجارب عمومی خواب و زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار داشته است و با تحلیل محتوای روان‌رنجوری رابطه‌ای معنی‌دار حاصل نشد. علاوه بر این متغیر مسئولیت‌پذیری (C) پرسشنامه نثو در رابطه با پرسشنامه‌ی ISES با مؤلفه‌ی رؤیای روشن (LD) رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار داشته است. بنابراین به جز در فرضیه‌های اول و پنجم که در بسیاری ابعاد بین متغیرها رابطه‌ی معنی‌دار وجود دارد و در یک بعد فرضیه سوم، سایر فرضیه‌های تحقیق مورد تأیید قرار نگرفته است. همچنین برای فرضیه‌ها در موارد معنی‌دار مدل‌های پیش‌بینی رابطه‌ی بین متغیرها ارایه شده است.

واژه‌های کلیدی: روایت از رؤیا، مؤلفه‌های تجارب خواب (تجارب عمومی خواب، رؤیای روشن)، ویژگی‌های شخصیتی.

مقدمه

رؤیا چیست و چگونه ساخته می‌شود؟ آیا رؤیا می‌تواند پیامی به همراه داشته باشد؟ آیا بین محتوای رؤیا و ویژگی‌های شخصیتی او ارتباطی وجود دارد؟ آیا رؤیایا کاربردی تشخیصی و درمانی دارند؟

تقریباً هر شخص بزرگسالی چندین بار در شب خواب می‌بیند، در حقیقت هابسون (۱۹۸۸) نقل از واتسون، (۲۰۰۳) تخمین زده است هر فرد بزرگسال هر شب حدود دو ساعت خواب می‌بیند و بعد از بیدار شدن در صبح نیمی از افراد تقریباً نیمی از خواب خود را به یاد می‌آورند (کوهن^۱، ۱۹۷۴؛ وب و کرسی^۲، ۱۹۶۷، گودیناف، ۱۹۹۱ و فیچ و آرمیتاج^۳، ۱۹۹۸؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۳). اوزوالد (نقل از باطنی، ۱۳۸۴) نیز معتقد است: «مردم عادی فقط قسمت ناچیزی از کل رؤیای خود را به یاد می‌آورند و خواب دیدن به هیچ وجه منحصر به دوره‌های حرکات سریع چشم^۴ نیست، بلکه می‌تواند هر زمانی در طول شب اتفاق بیافتد» (ص ۱۶). به هر حال رؤیا و پژوهش‌های مربوط به آن هنوز در مراحل ابتدایی هستند و باور امروز آن است که خواب، رؤیا، کابوس، دهشت‌های شبانه و مانند اینها یکی از زمینه‌های اسرارآمیز در عملکرد ذهنی و روانی انسان است که در حال حاضر اطلاعات اندکی در مورد آن وجود دارد (هارتمن^۵ نقل از دهقانی هشتجین، ۱۳۸۰ و ایس^۶؛ نقل از صاحبی و حکیم جوادی، ۱۳۸۲).

در سال‌های اخیر روان‌شناسان و روان‌پزشکان نیز سعی در بررسی و تحلیل رؤیاها داشته‌اند که از این میان "فروید"^۷ و "یونگ"^۸ از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. فروید رؤیاها را در قلمرو روان‌شناختی قرار داد و آن‌ها را از خواب که پدیده‌ای فیزیولوژیک است، متمایز کرد. وی به تحلیل رؤیاها و ارتباط هر علامت^۹ با معنای آن پرداخت و به این ترتیب، انواع متمایز رؤیاها را پیشنهاد کرد (دادستان، ۱۳۷۸). در دیدگاه فروید رؤیاها دارای یک محتوای آشکار^{۱۰} (رویدادهای واقعی در رؤیاها و آن چیزی که فرد به عنوان رؤیای خود به خاطر می‌آورد) و یک محتوای نهفته یا پنهان^{۱۱} (معنای نمادی این رویدادها یا همان افکار و امیال ناخودآگاه)

1. Cohen

2. Webb & Kersey

3. Fitch & Armitage

4. REM

5. Hartmann

6. Weiss

7. Freud

8. Jung

9. Sign

10. manifest content

11. latent

ستند (شولتز^۱)، نقل از کریمی و همکاران، ۱۳۸۴؛ فروید، نقل از پورباقر، ۱۳۷۸؛ شپارد و تارن^۲، ۱۹۸۶، نقل از دادستان، (۱۳۷۸). از نظر فروید رؤیا "شاهراهی است به سوی خودآگاه"، او رؤیایا را "جاده‌های طلایی" می‌داند که به ناهشیار ختم می‌شوند (پروین، نقل جوادی و کدیور، ۱۳۸۱). فروید (نقل از پورباقر، ۱۳۷۸) رؤیا را یکی از مشخص‌ترین و مین‌کننده‌ترین کلیدها برای حل معمای درون و شخصیت واقعی و باطن آدمی می‌داند.

یونگ رؤیا را به منزله شیوه‌ی خاص برون‌ریزی "ناهیار در سطح هشیاری" می‌داند یونگ، ۱۹۶۷، نقل از دادستان، ۱۳۸۷). از نظر او رؤیایا باری "کنونی" دارند و "مسیرهای آینده و زندگی روانی" را اعلام می‌کنند (دادستان، ۱۳۷۸؛ جوان بخت، ۱۳۸۲؛ شولتز، نقل از کریمی و همکاران، ۱۳۸۴). یونگ بر محتوای آشکار رؤیا تأکید دارد تا دربابد رؤیا چه چیزی آشکار می‌کند، نه این که چه چیز را پنهان می‌کند (وایس، نقل از صاحبی و حکیم جوادی، ۱۳۸۱). او همانند فروید از تحلیل رؤیا به منظور ارزیابی کارکرد روان (اصطلاح یونگ برای شخصیت) استفاده می‌کند. البته او برای شناخت شخصیت آدمی و شناخت رؤیایا، رویکرد "تحلیل یک رشته از رؤیایا"^۳ را اتخاذ کرد (یونگ، نقل از رضایی، ۱۳۷۷؛ یونگ، نقل از سدیقانی، ۱۳۷۹ و شولتز، نقل از کریمی و همکاران، ۱۳۸۴).

"آدلر"، در ارزیابی شخصیت، رؤیایا را یکی از دروازه‌های ورودی به زندگی روانی انسان می‌داند. برای او "رؤیایا بازتابی از شخصیت و سبک زندگی بیننده رؤیا هستند" و از این رو منحصر به فرد است. پرلز^۴ نیز معتقد بود که اجزای متفاوت رؤیا بخش‌هایی از شخصیت شخصیت ما هستند که برای تبدیل شدن به یک کل نیاز دارند تا در کنار یکدیگر قرار گیرند وایس، نقل از صاحبی و حکیم جوادی، ۱۳۸۲ و شولتز، نقل از کریمی و همکاران، ۱۳۸۴). از نظر دامهف (۲۰۰۱ و ۲۰۰۲) خواب دیدن نوعی پیشرفت شناختی است و رؤیایا بر حسب شخصیت، علائق و احساسات بیننده رؤیا عمل می‌کند.

1. Schultz

2. Sheppard & Karon

3. dream-series-analysis

4. Perls

از سوی دیگر به دنبال نظریه‌های ارائه شده درباره رؤیا و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی، برخی تحقیقات نیز این نظر را که رؤیاها شرایط دست‌یابی به ساختار شخصیتی فراهم می‌نماید، تأیید کرده‌اند (به عنوان مثال: هال^۱، ۱۹۷۴؛ لوتیان^۲، ۱۹۸۰؛ نقل از بوب^۳، ۲۰۰۴؛ برایان^۴، ۱۹۹۱؛ واتسون، ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳). از زمان فروید تغییر رؤیاها به عنوان یک روش تشخیصی برای تحلیل شخصیت و به عنوان یک ویژگی منحصر به فرد در روانکاوی باقی مانده است. رؤیا با تأکید بر جنبه خصوصی و شخصی آن با ویژگی فرافکنی^۵ که دارد، وسیله‌ای بسیار مناسب برای مطالعه شخصیت محسوب می‌شود (هال، ۱۹۷۴). همچنین هال (۱۹۴۷) از روش تحلیل محتوا در تحلیل یادداشت‌های مربوط به رؤیا برای ساخت نیم رخی^۶ از زندگی افراد در بیداری استفاده کرد. برخی تحقیقات نیز ضمن تأیید پیوستگی محتوای رؤیاها با زندگی روزمره، رؤیاها را انعکاس دهنده رفتارها در هنگام بیداری دانسته‌اند (ومسلی و آتروبووس، ۲۰۰۵؛ وایس به نقل از صاحبی و حکیم جوادی، ۱۳۸۲).

از جمله کسانی که دارای خلاقیت بالا، تخیل قوی و استعداد خیال‌پردازی بوده‌اند: رؤیاهای به یاد ماندنی و برجسته‌ای داشته و یادآوری رؤیای بهتری را نشان داده‌اند (بلاگرو و هارت نل^۷، ۲۰۰۰؛ کلاریج و همکاران^۸، ۱۹۹۷ و گودیناف، ۱۹۹۱؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۳). یا در تحقیق دیگری آزمودنی‌هایی که فلج خواب را تجربه کرده بودند نمرات بالاتری در میزان روان‌رنجوری و هیجان‌ات منفی به دست آوردند (فوکادا^۹، ایناماتسو^{۱۰}، کورویوا^{۱۱} و مایاسیتا^{۱۲}، ۱۹۹۱؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۱). هیل^{۱۳} (۱۹۷۴) نیز در تحقیق خود، نشان داد آن‌ها که رؤیاهای

-
1. Hall
  2. Levitan
  3. Bob
  4. brain
  5. projection
  5. profile
  7. Blagrov & Hartnel
  8. Clarige & et al
  9. Fukada
  10. inamatsu
  11. Kuroiwa
  12. Mayasita
  13. Hill

بود را به صورت مداوم به یاد می‌آورند، تضاد کمتری را تجربه می‌کنند و در تحقیق دیگری بل و همکارانش (۱۹۹۷)، نقل از واتسون، ۲۰۰۱ و واتسون، ۲۰۰۳) گزارش داده‌اند که بین یادآوری رؤیا با مدل پنج عاملی شخصیت^۱ نئو (NEO) ارتباط وجود داشته است. آن‌ها همچنین دریافتند که تنها پذیرا بودن نسبت به تجربه به طور معنی‌داری با ارزیابی از یادآوری رؤیاها ارتباط دارد. اما لوین^۲ و همکارانش (۲۰۰۳) در تحقیق خود ضمن بررسی برگه‌های روح رؤیا به مدت ۲۱ شب متوالی در آزمودنی‌ها نشان دادند به جز مواردی خاص با ارتباطی دک، تکرار یادآوری رؤیا به طور عمده‌ای با ویژگی‌های شخصیتی ارتباط نداشته است. هر تند در تحقیق شردل^۳ (۲۰۰۲) رابطه‌ای اساسی بین پذیرا بودن نسبت به تجربه و یادآوری رؤیاها نشان داده نشد، اما تحقیق شردل و همکارانش (۲۰۰۳) نشان داد که شخصیت با محتوای رؤیا در ارتباط هستند و تحت تأثیر عوامل مؤثری مانند رفتار خواب، استرس و متغیرهای ساختی قرار دارد. در تحقیق لانگ و اکانر^۴ (۱۹۸۴) نیز به وضوح تکرار و شدت تصاویر ذهنی هنی در رؤیاها با روان رنجورخویی در ارتباط بوده است.

بخشی از تحقیقات نیز درباره‌ی رابطه‌ی بین تجارب خواب و شخصیت، حول محور رؤیای روشن^۵ است. از نظر بلاگرو و تاکر^۶ (۱۹۹۴) و شردل و ارلیکر^۷ (۲۰۰۴)، رؤیای روشن وشن هنگامی اتفاق می‌افتد که شخص به هنگام خواب از این که در حال دیدن رؤیاست آگاه می‌شود و این آگاهی خود را حفظ می‌کند، بدون این که بیدار شود و این امر موجب کنترل گاهانه حوادث یا محتوای رؤیا می‌شود. بلاگرو و هارت نل^۸ (۲۰۰۰، نقل از واتسون، ۲۰۰۱) گزارش داده‌اند افرادی که رؤیاهای روشن می‌بینند نسبت به کسانی که چنین رؤیاهایی می‌بینند، خلاق‌تر بوده و از امکان کنترل درونی بیشتری برخوردارند. یافته‌های شردل و ارلیکر

1. "big five" model of personality

2. Levin

3. Schredl

4. Lang & Ocannor

5. Lucid dreaming

6. Blagrove & Tucker

7. Schredl & Erlacher

8. Hartnell

(۲۰۰۴) نیز نشان می‌دهد بین تکرار رؤیاهای روشن و ابعادی از پذیرا بودن نسبت به تجربه مانند تخیل^۱ و ایده‌ها^۲ در آزمون شخصیتی نئو وجود داشته است. همچنین آزمودنی‌هایی که در یک یک زمان معین، تعداد رؤیاهای روشن‌تری را گزارش داده‌اند، ضمن آن که کنترل بهتری در زندگی بیداریشان احساس می‌کنند، در میزان اختلال روان‌رنجوری و نیز سازگاری در آزمون نئو وضعیت بهتری دارند. تحقیق نیلسن و همکارانش^۳ (۲۰۰۳) نیز ضمن بررسی ساختار محتوای محتوای رؤیاهای نشان می‌دهد که رؤیاهای تحت تأثیر عامل زمان، منطقه و جنسیت بوده و همچنین متأثر از شرایط فرهنگی اجتماعی، شخصیت و عوامل شناختی یا روان‌شناختی می‌باشند.

به نظر می‌رسد وضعیت پژوهش در حوزه خواب در ایران (نجاتی صفا، ۱۳۸۲) و این موضوع که چگونه تجارب خواب، از قبیل رؤیاهای روشن، حملات خواب^۴ و دیگر تجارب شبانه^۵ با ویژگی‌های شخصیتی در ارتباط هستند، کمتر مورد توجه و درک قرار گرفته است (بلاگرو و هارت نل، ۲۰۰۰؛ لوین^۶، ۱۹۹۴، نقل از گیس برجت و مرکل باخ^۷، ۲۰۰۴؛ شردل و ارلیکر، ۲۰۰۴). بنابراین روند پژوهش در این مسیر با توجه به اهمیت آن قابل تأمل است زیرا هنوز هم سؤالات بسیاری درباره اطلاعات و عملکرد رؤیا به عنوان یک موضوع بحث برانگیز باقی مانده است (گیدیتا و همکاران^۸، ۲۰۰۳؛ نقل از کارت رایت و همکاران^۹، ۲۰۰۶).

با توجه به مطالب مطرح شده و نتایج متفاوت به دست آمده از تحقیقات مختلف، هدف اصلی این پژوهش نیز بررسی رابطه بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب با ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان دانشگاه اراک بود. براین اساس فرضیه‌های تحقیق نیز عبارتند از:

1. imagination
2. ideal
3. nielsen & et al
4. narcolepsy
5. nocturnal experiences
6. Levin
7. Giesbrecht & Merckelbach
8. Giuditta & et al
9. Cartwright & et al

بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتهی روان‌رنجوری^۱ آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتهی "برون‌گرایی"^۲ برون‌گرایی^۲ آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتهی "پذیرا بودن مبت به تجربه"^۳ آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتهی "سازگاری"^۴ آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتهی مسئولیت‌پذیری^۵ آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بین روایت از رؤیای دانشجویان با مؤلفه‌های تجارب خواب رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش

جامعه، نمونه و روش اجرای پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی^۶ و تحلیل محتوا^۷ می‌باشد. جامعه آماری ماری نیز عبارت بود از دانشجویان دانشگاه اراک، که از طریق روش نمونه‌گیری داوطلبانه^۸ در دسترس) که از انواع روش‌های نمونه‌گیری است (دلاور، ۱۳۸۰ و ۱۳۸۴؛ آذرگش، ۱۳۷۶) ۹۴ نفر از دانشجویان داوطلب به عنوان حجم نمونه انتخاب شد و پس از اتمام زمان تحقیق و با توجه به افت آزمودنی‌ها به دلایل مختلفی مانند، انصراف از ادامه ارایه گزارش

---

1. neuroticism
 2. extroversion
 3. openness to experience
 4. agreeableness
 5. conscientiousness
 6. correlation
 7. content analysis
 8. volunteer

رؤیایها و عدم تکمیل برخی از پرسشنامه‌ها، تعداد ۷۵ نفر از رشته‌های مختلف دوره کارشناسی (علوم تربیتی، فیزیک، الهیات، زبان انگلیسی، کامپیوتر) به عنوان نمونه نهایی با میانگین سنی $1/77 \pm 21/75$ انتخاب شد. همچنین با توجه به "تحلیل محتوای آشکار مجموعه‌ی رؤیایها گزارش شده" به منظور افزایش اعتبار تحقیق، می‌توان گفت جامعه (تعداد کل رؤیایها گزارش شده) و نمونه در این تحقیق یکی بوده است. با برگزاری جلسات توجیهی آزمودنی‌ها مجموعه‌ی رؤیایهای خود را (آنچه به یاد می‌آوردند) به طور روزانه یا هفتگی در اختیار محقق قرار دادند. حداقل زمان ارایه رؤیایها در ابتدا ۶ ماه پیش‌بینی شده بود که در پایان دوره زمانی تحقیق مجموعه رؤیایها برای مدت ۶/۵ گزارش شده بود. همچنین در طول دوره تحقیق دانشجویان پرسشنامه‌های نئو و تجارب خواب را تکمیل نمودند. به دلیل طولانی بودن پرسشنامه نئو و سؤالاتی که ممکن بود در ضمن تکمیل پرسشنامه‌ها مطرح شود، محقق در طول انجام تحقیق و تکمیل پرسشنامه‌ها در دسترس آزمودنی‌ها قرار داشت. برای هر آزمودنی پرونده‌ای تشکیل و در آن مجموعه داده‌ها (شامل گزارش رؤیایها به ترتیب زمان ارایه و پاسخنامه‌ی نئو و پرسشنامه تکمیل شده تجارب خواب) قرار گرفت. تحلیل محتوای آشکار رؤیایها توسط محقق و کارشناسانی که مطابق دستورالعمل‌های مربوطه بر کدگذاری و تحلیل محتوا تسلط داشتند، انجام شد.

ابزار پژوهش

۱- پرسشنامه پنج عاملی تجدیدنظر شده شخصیت^۱ (NEO-PI-R)

این آزمون شخصیتی از پنج مقیاس اصلی و ۳۰ شاخص تشکیل شده و دارای ۲۴۰ عبارت است، که آزمودنی پاسخ مورد نظر خود را برای هر عبارت در یک مقیاس پنج گزینه‌ای (از کاملاً قبول تا کاملاً رد) ارایه می‌کند (حق‌شناس، ۱۳۷۸ و ۱۳۸۵؛ کاستا و مک کری^۲، ۱۹۹۲، نقل از پروین، ترجمه کدیور و جوادی، ۱۳۸۱). این آزمون ضمن داشتن روایی دارای پایایی مناسبی نیز بوده است. ضریب آلفای کرونباخ در فاصله سه ساله، بین ۰/۶۳ تا ۰/۷۶ و شش ساله

1. Neuroticism Extroversion Openness Personality Inventory- Revised

2. Costa & McCrae

۰/۶ تا ۰/۸۳ (کاستا و مک کری ۱۹۹۸، نقل از حق‌شناس، ۱۳۷۸) و بین ۰/۸۶ تا ۰/۹۵ برای ردان و زنان، دانشجویان و بیماران (مک کری و کاستا، ۱۹۸۳a و ۱۹۹۲، فاگان و همکاران، ۱۹۹۰، نقل از گروسی، ۱۳۷۷) و در نمونه ایرانی، ۰/۷۱ و ۰/۸۳ (حق‌شناس، ۱۳۷۸) به دست آمده است.

۱- پرسشنامه زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا^۱ (ISES)

این پرسشنامه توسط واتسون (۲۰۰۱) با دو مؤلفه تجارب عمومی خواب (GSE) و رؤیای وشن (LD) ارائه و در اختیار محقق قرار گرفت. این آزمون نیز روایی و پایایی مناسبی را نشان داده است. از جمله ضریب آلفای ۰/۸۲ (واتسون ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳)، ۰/۸۳ (شردل، ۲۰۰۲)، ۰/۸۳، ۰/۸۵ (فسلر^۲ و همکاران، ۲۰۰۶) و ۰/۸۰ (گیس برجت و مرکل باخ، ۲۰۰۶). در این پرسشنامه آزمودنی‌ها کثرت وقوع تجارب خواب (به عنوان مثال: حملات خواب، سقوط، کابوس‌ها، رؤیاهای تکراری، رؤیاهای روشن و...) را با استفاده از موارد (۱) هرگز (۲) کمتر از یک بار در سال (۳) یک یا دو بار در سال (۴) چندین بار در سال (۵) یک یا دو بار در ماه (۶) چندین بار در ماه (۷) چندین بار در هفته، مشخص می‌کنند. روایی این پرسشنامه پس از دریافت و ترجمه آن توسط اساتید زبان انگلیسی به جهت مطابقت صحیح عبارات و ترجمه‌ی انجام شده، مورد تأیید قرار گرفت. آن‌گاه پرسشنامه به لحاظ بررسی روایی محتوایی و صوری ر. اختیار متخصصان نیز قرار گرفته و تأیید شد. ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) آزمون در تحقیق حاضر نیز ۰/۷۱ محاسبه شد.

۲- تحلیل محتوا

در پژوهش حاضر با توجه به اهداف و فرضیه‌های پژوهش ابتدا بر مبنای شاخص‌های پرسشنامه شخصیتی نئو (NEO-PI-R) و مؤلفه‌های پرسشنامه زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا (ISES) ورقه کدگذاری تنظیم شد. آن‌گاه با توجه به محورهای مشخص شده جهت تحلیل محتوا، دستورالعمل کدگذاری تهیه گردید (رایف و همکاران، نقل از بروجردی علوی، ۱۳۸۱)

1. Iowa Sleep Experiences Survey

2. Fessler

و دلاور، ۱۳۸۰)، به طوری که کدگذار پس از مطالعه دقیق دستورالعمل می‌توانست با مطالعه "محتوای آشکار" رؤیاهای هر آزمودنی، نشانه‌های هر یک از مؤلفه‌های مقیاس‌ها را تشخیص و در فرم ثبت کدها وارد نماید. به عنوان مثال در مقیاس‌های روان‌رنجوری از جمله اضطراب (N_p)، نشانه‌هایی چون نگرانی، ترس، حالات عصبی، وحشت‌زدگی، بیانگر وجود علائم مؤلفه‌ی اضطراب در مقیاس روان‌رنجوری خواهد بود که تکرار نشانه‌های فوق در هر یک از رؤیاهای در فرم ثبت کدها وارد و جمع نمرات نشانه‌ی کمی وجود آن ویژگی در محتوای آشکار رؤیای آزمودنی خواهد بود. به این ترتیب وجود علائم و نشانه‌ها در سایر مقیاس‌های پرسشنامه نتو (C, A, O, E) نیز تعیین و در فرم کدگذار ثبت شد. همچنین در راهنمای تحلیل محتوای پرسشنامه ISES شیوه کدگذاری بر مبنای مؤلفه‌های دو مقیاس آن (LD, GSE) نیز تعیین شد. در این پرسشنامه به ترتیب پانزده و سه نشانه ملاک کدگذاری بود که مبنای این نشانه‌ها کلید نمره‌گذاری و متغیرهای موجود در عبارات پرسشنامه فوق است. کدگذار پس از مطالعه دقیق راهنما و تسلط بر شناخت نشانه‌ها می‌تواند ضمن بررسی محتوای آشکار رؤیای آزمودنی‌ها به تشخیص وجود این نشانه‌ها پرداخته و آن‌ها را در فرم کدگذاری ثبت نماید. به عنوان مثال وجود نشانه‌هایی چون، تجربه کابوس، سقوط، پرواز یا آگاهی از رؤیا دیدن خود ضمن خواب و کنترل یا هدایت محتوای رؤیاهای. روش‌های آماری که جهت تحلیل داده‌ها در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفتند عبارت اند از: آمار توصیفی شامل ارائه میانگین‌ها، انحراف معیار، واریانس و آمار استنباطی شامل رگرسیون چندگانه و همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن (ρ).

یافته‌ها

تعداد رؤیاهای گزارش شده ۵۶۸۸ رؤیا بود (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع فراوانی تعداد رؤیاهای آزمودنی‌ها			
تعداد رؤیاهای کمتر از ۵۰	فراوانی (آزمودنی‌ها)	درصد فراوانی	فراوانی درصد جمعی
۲۸	۳۷/۳	۳۷/۳	۳۷/۳
۲۴	۲۴	۲۴	۶۹/۳
۱۶	۲۱/۳	۲۱/۳	۹۰/۷
۵	۶/۷	۶/۷	۹۷/۳
۲	۲/۷	۲/۷	۱۰۰
کل	۷۵	۱۰۰	

ثبت گزارش تعداد رؤیاهای، ملاک تاریخ ارائه شده در متن رؤیا بود، بنابراین ممکن است که آزمودنی چند صفحه گزارش خود را با یک تاریخ ارائه نماید و یا برخی آزمودنی‌ها با کر رؤیاهایی کوتاه و در تاریخ‌های متعدد، رؤیاهای خود را گزارش داده باشند.

جدول ۲. آماره‌ی پرسشنامه‌های شخصیتی نئو (NEO-PI-R) و زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا (ISES) و تحلیل محتوای آن‌ها^۱

متغیرها	تعداد آزمودنی‌ها	پایین‌ترین نمره	بالاترین نمره	میانگین	انحراف معیار	واریانس
روان‌رنجوری پرسشنامه‌ی نئو	۷۵	۲۶	۱۵۴	۹۸/۸۱	۲۷/۳۳	۷۴۷/۱۰
برون‌گرایی پرسشنامه‌ی نئو	۷۵	۵۹	۱۵۶	۱۱۲/۸۵	۲۰/۹۸	۴۴۰/۴۲
پذیرا بودن پرسشنامه‌ی نئو	۷۵	۷۶	۱۴۶	۱۱۱/۵۰	۱۵/۶۵	۲۴۴/۹۶
سازگاری پرسشنامه‌ی نئو	۷۵	۷۳	۱۴۶	۱۱۴/۹۳	۱۵/۵۸	۲۴۲/۸۵
مسئولیت‌پذیری پرسشنامه‌ی نئو	۷۵	۶۶	۱۶۱	۱۲۱/۶۱	۲۰/۹۲	۴۳۷/۹۱
مؤلفه‌ی تجارب عمومی خواب پرسشنامه‌ی ISES	۷۵	۱۴	۵۱	۳۶/۱۵	۸/۵۳	۷۲/۷۲
مؤلفه‌ی رؤیای روشن پرسشنامه‌ی ISES	۷۵	۱	۱۸	۵/۸۵	۳/۴۰	۱۱/۵۹
پرسشنامه‌ی زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا	۷۵	۱۷	۶۲	۴۱/۶۸	۹/۸۴	۹۶/۸۴
تحلیل محتوای روان‌رنجوری	۷۵	۳	۱۶۴	۴۰/۷۳	۳۳/۴۹	۱۱۲۱/۵۲
تحلیل محتوای برون‌گرایی	۷۵	۴	۱۴۹	۴۲/۳۷	۳۱/۹۹	۱۰۲۳/۱۸
تحلیل محتوای پذیرا بودن	۷۵	۱	۹۰	۱۷	۱۳/۸۸	۱۹۲/۷۸
تحلیل محتوای سازگاری	۶۸	۱	۲۵	۶/۴۱	۵/۵۹	۳۱/۲۶
تحلیل محتوای مسئولیت‌پذیری	۶۹	۱	۵۴	۹/۹۶	۹/۶۸	۹۳/۷۵
تحلیل محتوای تجارب عمومی خواب ISES	۷۵	۶	۱۵۷	۵۴	۳۶/۰۷	۱۳۰۱/۴۳
تحلیل محتوای رؤیای روشن ISES	۳۲	۱	۷	۱/۹۴	۱/۴۶	۲/۱۳
تحلیل محتوای زمینه‌یابی تجارب خواب آیوا	۷۵	۶	۱۶۴	۵۴/۸۳	۳۶/۸۸	۱۳۵۹/۸۸

به منظور سهولت اندیس p به معنی پرسشنامه (نمرات متغیرهای پرسشنامه NEO-PI-R و یا ISES و مؤلفه‌های آن) و اندیس t به معنی رات حاصل از تحلیل محتوای متغیرهای پژوهش است.

فرضیه اول: "بین روایت از رؤیا" و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتی "روان‌رنجوری" آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد."

جدول ۳. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه اول

بخش دوم	بخش اول										Rho
	قسمت دوم					قسمت اول					
ISES _t	LD _t	GSE _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	متغیرها
-۰/۰۷۱	-۰/۳۰۶**	۰/۰۲۳	-۰/۳۰۱**	-۰/۱۷۳	-۰/۳۰۰	-۰/۲۵۸	-۰/۲۱۱	-۰/۲۷۰	-۰/۳۱۰	-۰/۱۹۵	N _p

** p<0.01

* p<0/05

داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد در برخی موارد رابطه بین متغیرها معنی‌دار نبوده است، اما در سایر ابعاد بین متغیرها در این فرضیه رابطه‌ای منفی و معنی‌دار وجود داشته است. همچنین با استفاده از مدل رگرسیون چندگانه ($y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots$) و آزمون معنی‌دار بودن ضرایب، "مدل‌های پیش‌بینی" در این فرضیه بیانگر وجود رابطه با قابلیت پیش‌بینی در برخی متغیرها بود. این مدل‌ها به صورت زیر ارائه شد.

$$N_p = ۱۰۸/۲۷ - (۰/۲۰۸) \leftarrow E_t \quad \text{بخش اول، قسمت اول از فرضیه اول}$$

$$GSE_t = ۸۵/۳۴۱ - (۰/۳۱۷) \leftarrow N_p \quad \text{بخش اول، قسمت دوم از فرضیه اول}$$

$$ISES_t = ۸۶/۷۷۲ - (۰/۳۲۳) N_p$$

فرضیه دوم: "بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتی "برون‌گرایی" آن‌ها رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد."

جدول ۴. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه دوم

بخش دوم	بخش اول										Rho
	قسمت دوم					قسمت اول					
ISES _t	LD _t	GSE _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	متغیرها
۰/۰۱۹	۰/۰۹۳	-۰/۰۱۴	-۰/۰۴۶	۰/۰۸۴	-۰/۰۴۰	-۰/۰۴۲	-۰/۰۹۷	-۰/۰۵۲	۰/۰۶۵	-۰/۰۷۲	E _p

ده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد رابطه معنی‌داری بین متغیرها وجود ندارد و به این ترتیب فرضیه دوم پژوهش تأیید نشد.

فرضیه سوم: "بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتی "پذیرا بودن نسبت به تجربه" در آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد."

جدول ۵. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه سوم

بخش دوم	بخش اول										Rho
	قسمت دوم					قسمت اول					
ISES _t	LD _t	GSE _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	متغیرها
۰/۱۰۱	-۰/۰۸۵	۰/۱۳۹	-۰/۰۰۴	-۰/۲۷۷	-۰/۰۰۲	-۰/۰۰۴	-۰/۰۸۶	-۰/۰۰۷	-۰/۰۹۱	-۰/۱۰۵	O _p

ده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد رابطه معنی‌داری بین متغیرها وجود ندارد و به این ترتیب فرضیه سوم پژوهش تأیید نشد.

فرضیه چهارم: "بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتی "سازگاری" آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد."

جدول ۶. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه چهارم

بخش دوم	بخش اول										Rho
	قسمت دوم					قسمت اول					
ISES _t	LD _t	GSE _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	متغیرها
۰/۱۴۰	-۰/۰۰۷	-۰/۱۶۹	-۰/۱۵۰	-۰/۱۹۷	-۰/۱۴۵	-۰/۱۵۷	-۰/۲۳۲*	-۰/۱۲۲	-۰/۱۷۷	-۰/۱۱۹	A _p

داده‌های جدول ۶ نشان می‌دهد به جز رابطه معنی‌داری بین روایت از رؤیا (تحلیل محتوای مؤلفه سازگاری: A_t) با ویژگی شخصیتی سازگاری در پرسشنامه نئو (A_p) در سایر ابعاد فرضیه حاضر مورد تأیید قرار نگرفت. همچنین با استفاده از مدل رگرسیون و آزمون معنی‌دار بودن سرایب تنها مدل پیش‌بینی عبارت بود از: A_t = (۰/۰۵۷)A_p

فرضیه پنجم: "بین روایت از رؤیا و مؤلفه‌های تجارب خواب دانشجویان با ویژگی شخصیتی "مسئولیت‌پذیری" آن‌ها رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد".

جدول ۷. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه پنجم

بخش دوم	بخش اول										Rho
	قسمت دوم					قسمت اول					
ISES _t	LD _t	GSE _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	متغیرها
۰/۰۴۸	۰/۲۸۵*	-۰/۰۷۰	۰/۲۷۷*	۰/۱۹۵	۰/۲۷۹*	۰/۳۳۶**	۰/۳۱۸**	۰/۲۶۹*	۰/۳۹۸**	۰/۲۰۴	C _p

داده‌های جدول ۷ نشان می‌دهد در برخی موارد رابطه بین متغیرها معنی‌دار نبود، اما در سایر ابعاد بین متغیرها در این فرضیه رابطه معنی‌داری وجود داشت. همچنین با استفاده از مدل رگرسیونی و آزمون معنی‌دار بودن ضرایب "مدل‌های پیش‌بینی" در این فرضیه بیانگر وجود رابطه با قابلیت پیش‌بینی در برخی متغیرها بود. این مدل‌ها نیز به صورت زیر ارائه شد:

$$C_t = ۰/۰۸۳ \leftarrow C_p \quad \text{- بخش اول، قسمت اول از فرضیه پنجم}$$

$$C_p = ۱۱۲/۰۹۳ + (۰/۲۳۱) E_t$$

$$GSE_t = (۰/۴۴۴) C_p \leftarrow \quad \text{- بخش اول، قسمت دوم از فرضیه پنجم}$$

$$ISES_t = (۰/۴۵۱) C_p$$

$$LD_p = (۰/۰۴۸) C_p$$

فرضیه ششم: "بین نتایج پرسشنامه تجارب خواب آیوا ISES_p با نتایج روایت از رؤیای ISES_t دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد".

جدول ۸. خلاصه نتایج داده‌ها در فرضیه ششم

C _t	A _t	O _t	E _t	N _t	ISES _t	LD _t	GSE _t	متغیرها
۰/۱۱۱	۰/۱۳۶	۰/۰۹۶	-۰/۰۱۵	۰/۱۲۰	۰/۰۰۸	۰/۲۹۶	۰/۰۱۰	GSE _p
۰/۱۶۰	۰/۲۰۴	۰/۱۴۸	۰/۲۹۳*	۰/۲۴۶*	۰/۲۳۸*	۰/۳۴۲	۰/۲۳۴*	LD _p
۰/۱۸۶	۰/۲۲۵	۰/۱۳۳	۰/۱۰۵	۰/۲۰۷	۰/۱۰۷	۰/۳۸۱*	۰/۱۰۹	ISES _p

تقریباً در همه‌ی موارد این رابطه منفی است. به این ترتیب می‌توان گفت با افزایش ویژگی‌های برون‌گرایی (E_t)، پذیرا بودن (O_t)، مسئولیت‌پذیری (C_t)، نشانه‌های تجارب عمومی خواب (GSE_t) و مؤلفه رؤیای روشن (LD_p) در شخصیت و خواب افراد، از میزان روان‌رنجوری آن کاسته شده است. چنان‌که بلاگرو و هارت نل (۲۰۰۰؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۱) و بلاگرو و تاکر (۱۹۹۴) نیز نشان داده‌اند افرادی که رؤیاهای روشن بیشتری داشته‌اند از امکان کنترل درونی بیشتری برخوردار بوده‌اند. رابطه‌ی معنی‌دار بین روان‌رنجوری (N_p) با سایر متغیرهای روایت از رؤیا یا تحلیل محتوای آشکار رؤیاها (N_t ، E_t ، $ISES_t$ ، GSE_t) بیانگر تأمل بیشتر در رابطه‌ی بین دو متغیر است زیرا وجود رابطه‌ی موجود بین متغیرها (حتی در مواردی که معنی‌دار نبوده) می‌تواند نشانه‌ی اهمیت این ارتباط با توجه به اهداف و تأیید بیشتر فرضیه حاضر باشد. - عدم تأیید فرضیه دوم (جدول ۴) با بخش‌هایی از نتایج تحقیق شردل (۲۰۰۲) که در آن برخی از ابعاد شخصیتی مانند برون‌گرایی و روان‌رنجوری با ویژگی و محتوای رؤیا رابطه‌ی معنی‌داری را نشان نداده و یا واتسون (۲۰۰۱) که رابطه معنی‌داری را بین پنج عامل شخصیت در آزمون نئو با رؤیای روشن نشان نمی‌دهد و یا نتایج تحقیق لوین و همکارانش (۲۰۰۳) همسو بوده است. اما برخی نتایج با سایر پژوهش‌ها همسو نبوده است (به عنوان مثال: بوب، ۲۰۰۴؛ شردل و همکاران، ۱۹۹۶ و هال، ۱۹۴۷). عدم وجود رابطه‌ی معنی‌دار بین متغیرها می‌تواند به دلیل تنها توجه به محتوای آشکار رؤیا در پژوهش حاضر باشد و شاید بتوان گفت آزمودنی‌ها در گزارش از رؤیاها، تمام محتوای رؤیاهای خود را به یاد نیاورده‌اند و یا گزارش نداده‌اند.

- فرضیه سوم پژوهش نیز تأیید نشد (جدول ۵). نتایج این فرضیه با نتایج تحقیق شردل (۲۰۰۲) و لوین و همکارانش (۲۰۰۳) همسو می‌باشد. در تحقیق واتسون (۲۰۰۱) نیز مؤلفه رؤیای روشن (LD_p) با دیگر ابعاد پرسشنامه شخصیتی نئو رابطه معنی‌داری را نشان نداد که از این جهت با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. اما با سایر یافته‌های واتسون (۲۰۰۱) و نتایج تحقیق شردل و ارلیکر (۲۰۰۴) و هیل و همکارانش (۱۹۹۷؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۳) و بخشی از نتایج گزارش شده در تحقیق واتسون (۲۰۰۳) همسو نمی‌باشد. این نتایج متفاوت به دست آمده در تأیید و یا عدم تأیید رابطه‌ی بین متغیرها در این فرضیه بیانگر نیاز به تحقیق بیشتر درباره این

تباط می‌باشد. و باز هم احتمال دارد به دلیل عدم توجه به برخی مضامین و معانی در تحلیل محتوای رؤیاها و یا عدم توانایی در شناخت همه ابعاد متغیرهای پژوهش در این فرضیه، این فرضیه مورد تأیید قرار نگرفته باشد.

- نتایج به دست آمده در فرضیه چهارم (جدول ۶) نشان داد به جز رابطه معنی‌دار بین روایت از رؤیا (تحلیل محتوای سازگاری: A_1) با ویژگی شخصیتی سازگاری در پرسشنامه نئو (A_p) در سایر ابعاد فرضیه فوق مورد تأیید قرار نگرفته است. نتایج این فرضیه با بخشی از تحقیق واتسون (۲۰۰۱)، شردل و ارلیکر (۲۰۰۴) و لوین و همکارانش (۲۰۰۳) همسو بوده است اما با نتایج سایر تحقیقات از جمله هیل و همکارانش (۱۹۹۷؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۳) همسو می‌باشند. عدم توجه به برخی مضامین و معانی در تحلیل محتوای رؤیاها، توجه به تنها تحلیل محتوای آشکار رؤیاها، عدم توانایی در شناخت همه‌ی ابعاد متغیرهای پژوهش در این فرضیه و حذف یا فراموشی بخشی از رؤیاها می‌توانند در عدم تأیید فرضیه چهارم اثرگذار باشند.

- نتایج به دست آمده در فرضیه پنجم نشان داد در برخی موارد رابطه‌ی بین متغیرها معنی‌دار نبود، اما در سایر ابعاد بین متغیرها در این فرضیه رابطه‌ای معنی‌دار وجود داشته است (جدول ۷). این نتایج با بخش‌هایی از تحقیق واتسون (۲۰۰۱)، لوین و همکارانش (۲۰۰۳) و افته‌های شردل و ارلیکر (۲۰۰۴) همسو نمی‌باشد. اما با بخش‌های دیگر تحقیقات واتسون (۲۰۰۱)، هیل و همکارانش (۱۹۹۷؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۳)، بوب (۲۰۰۴)، شردل و همکارانش (۱۹۹۶) و هال (۱۹۴۷) همسو بوده است. وجود رابطه‌ی معنی‌دار بین متغیر مسئولیت‌پذیری (C_p) با متغیر رؤیای روشن (LD_p) مطابق نتایج برخی تحقیقات (بلاگرو و هارت نل، ۲۰۰۰؛ نقل از واتسون، ۲۰۰۱؛ دمنیو، ۱۹۶۸؛ نقل از بلاگرو و تاکر، ۱۹۹۴؛ شردل و ارلیکر، ۲۰۰۴) می‌تواند ناشی از عنصر آگاهی به خویشتن و هشیاری بیشتر در هر دو متغیر باشد.

- با توجه به عدم رابطه‌ی معنی‌دار بین مؤلفه‌های پرسشنامه‌ی زمینه‌یابی تجارب خواب با نتایج روایت از رؤیای دانشجویان (جدول ۸) فرضیه ششم تأیید نشد، اگر چه بین برخی متغیرهای این فرضیه رابطه‌ی معنی‌داری وجود داشته است. شاید به دلیل محدود شدن آزمودنی‌ها به انتخاب پاسخ‌های محدود به اهداف از پیش تعیین شده‌ی پرسشنامه‌ها، آنها در

تحلیل متغیرها و مؤلفه‌ها با محدودیت روبرو بوده‌اند حال آن که در ارایه گزارشات رؤیاهای خود آزمودنی‌ها هر آنچه به یاد می‌آورند به صورتی کاملاً تشریحی و باز ارائه می‌دادند و این می‌تواند یکی از دلایل عدم وجود رابطه‌ی معنی‌دار بین نتایج باشد. در عین حال به نظر می‌رسد به منظور بررسی بیشتر رابطه‌ی بین متغیرها تا رسیدن به این موضوع که بین داده‌های یک پرسشنامه در حوزه خواب و رؤیا با تحلیل محتوای گزارش رؤیایا رابطه‌ای معنی‌دار و قابل پیش‌بینی وجود داشته باشد، فاصله‌ای به اندازه چندین پژوهش نیاز است.

به این ترتیب تحقیق حاضر همانند برخی تحقیقات (به عنوان مثال: ومسلی و آنتروبوس؛ ۲۰۰۵؛ دامهف، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱؛ فروید، نقل از پورباقر، ۱۳۷۸؛ یونگ، ۱۹۶۷، نقل از دادستان؛ ۱۳۷۸؛ هورنای، ۱۹۷۸، نقل از شولتز، ترجمه کریمی و همکاران، ۱۳۸۴؛ شپارد و کارن، ۱۹۲۶؛ هال، ۱۹۴۷) به این موضوع تأکید دارد که رؤیایا از انواع طرح‌هایی هستند که همانند سایر داده‌ها قابلیت تجزیه و تحلیل دارند و می‌توان از طریق رؤیایا آشکار و تداعی رؤیا حداقل به بخشی از ساختار شخصیتی افراد پی برد. همچنین پژوهش حاضر با ارائه برخی "مدل‌های پیش‌بینی" زمینه‌ای را برای سایر پژوهش‌های آتی فراهم می‌نماید تا در صورت تکرار نتایج حاضر، مدل‌های پیش‌بینی ارائه شده به عنوان یکی از ملاک‌های پیش‌بینی در طرح‌های مشابه به کار آید. علاوه بر این شاید بتوان گفت ارائه گزارش رؤیایا و تحلیل محتوای آشکار آن‌ها به منظور شناسایی ویژگی‌های شخصیتی و فضای زندگی آزمودنی‌ها علی‌رغم محدودیت‌هایی که دارد در یک فرایند زمانی طولانی می‌تواند برای هر فرد خاص با توجه به شرایط روانی، فرهنگی و اجتماعی او دارای اهمیتی به مراتب بیشتر از تکمیل یک پرسشنامه در زمانی محدود باشد.

تحقیق حاضر مانند سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی روبرو بوده است، به عنوان مثال عدم امکان بررسی و مقایسه تفاوت‌های جنسیتی و نیز عدم امکان استفاده از نمونه‌گیری تصادفی، افت آزمودنی‌ها و یا محدودیت‌هایی که مربوط به منابع بوده است.

همچنین اگر آگاهی‌های زندگی جاری افراد با محتوای رؤیای آن‌ها در ارتباط باشد که مطابق تحقیقات موجود (هال، ۱۹۴۷؛ اوزوالد، نقل از باطنی، ۱۳۸۴؛ فیس، ۱۹۸۶، نقل از فیچ و

دلاور، علی. (۱۳۸۰). "مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی". تهران: انتشارات رشد.

دلاور، علی. (۱۳۸۴). "روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی". ویراست چهارم. تهران: انتشارات ویرایش.

رایف، دانیل؛ لسی، استفن؛ فیکو، فریدریک، جی. "تحلیل پیام‌های رسانه‌ای، کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق". ترجمه‌ی مهدخت بروجردی علوی. (۱۳۸۱). چاپ اول. تهران: انتشارات سروش.

شولتز، دوان. "نظریه‌های شخصیت". چاپ پنجم. ترجمه‌ی یوسف کریمی و همکاران. (۱۳۸۴). تهران: انتشارات ارسباران.

فروید، زیگموند. "تعبیر خواب و بیماران روانی". ترجمه‌ی ایرج پور باقر. (۱۳۷۸). چاپ پنجم. تهران: انتشارات آسیا.

کیا، خجسته. (۱۳۷۸). "خواب و پنداره". تهران: انتشارات، نشر مرکز.

گروسی فرشی، میرتقی. (۱۳۷۷). "هنجاریابی آزمون جدید شخصیتی نئو (NEO) و بررسی تحلیل ویژگی‌ها و ساختار عامل آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های ایران". پایان‌نامه‌ی دوره دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

نجاتی صفا، علی اکبر. (۱۳۸۲). "بررسی وضعیت پژوهش‌های حوزه خواب در ایران". تازه‌های علوم شناختی، سال ۵، شماره ۱، صص ۳۸-۳۴.

هارتمن، ارنست. "کابوس، روان‌شناسی و زیست‌شناسی رویاهای ترسناک". ترجمه‌ی یاور دهقانی هشتجین. (۱۳۸۰). چاپ اول. تهران: انتشارات امیر کبیر.

وایس، لی‌لی. "کاربرد تحلیل رؤیا در روان‌درمانی". ترجمه‌ی علی صاحبی و منصور حکیم جوادی. (۱۳۸۲). مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.

یونگ، کارل گوستاو. "تحلیل رؤیا". ترجمه‌ی رضا رضایی. (۱۳۷۷). چاپ اول. تهران: انتشارات افکار.

یونگ، کارل گوستاو. "روح و زندگی". ترجمه‌ی لطیف صدیقانی. (۱۳۷۹). تهران: انتشارات جامی.

- Blagrove, M. & Tucker, M. (1994). "Individual differences in locus of control and the reporting of lucid dreaming". *Journal of Personality and Individual Differences*. Vol. 16, No. 6, pp:981-984.
- Bob, P. (2004). "Dissociative processes, multiple personality, and dream functions". *American Journal of Psychotherapy*. vol. 58, No. 2, pp 139-149.
- Brain, J. (1991). "personality variables and attitudes toward dream experiences". *Journal of Psychology*. Vol. 125. Iss.1, PP: 5, 27.
- Cartwright R, Agargun MY, Kirkby J, Friedman JK. (2006). "Relation of dream to waking concerns". *Journal of Psychiatry Research*. Vol. 141 pp: 261-270.
- Cohen, D. B. (1974). "Effect of personality and presleep mood on dream recall". *Journal of Abnormal and Psychology*. Vol. 83, Iss.2.
- Domhoff, G. W. (2000). "Methods and measures for the study of dream content. In M. Kryger , T. Roth , and W. Dement (Eds), *Principles and practices of sleep medicine*": vol, 3 . PP: 463 - 471.
- Domhoff, G. W. (2001). "A new neurocognitive theory of dream" *Journal of Dreaming*, vol. 11, No. 1, p: 13.
- Domhoff , G. W. (2002). "The scientific study of dreams". APA press Book Review.
- Fassler, O. & et al. (2006). "The Iowa Sleep Experiences Survey. Hypnotizability, absorption, and dissociation". *Journal of Personality and Individual Differences*. Vol. 41, Iss: 4. pp: 675-684.
- Fitch, T. & Armitage, R. (1989). "Variations in cognitive style among high and low frequency dream recallers". *Journal of Personality and Individual Differences*. Vol. 10, No. 8, pp: 869-875.
- Giesbrecht. T. & Merckelbach, H. (2004). " Subjective sleep experiences are related to dissociation". *Journal of Personality and Individual Differences*. Vol. 37, Iss. 7, pp: 1341-1345.
- Giesbrecht, T. & Merckelbach, H. (2006). "Dreaming to reduce fantasy? - fantasy proneness, dissociation, and subjective sleep experiences". *Journal of Personality and Individual Differences*. Vol. 41, Iss. 4, pp: 697-706.

- Hall, C. (1947). "Diagnosing personality by the analysis of dream". Journal of Abnormal and Social Psychology. No. 42, pp: 68-79.
- Hill, A. B. (1974). "Personality correlate of dream recall". Journal of Consulting and Clinical Psychology. Vol. 42, Iss. 6, pp: 766-773.
- Kramer, M. (2007). "The dream experience, a systematic exploration". Routledge, New York.
- Lang, R. J & O'Connor, K. P (1984). "Personality, dream content and dream coping style". Journal of Personality and Individual Differences. Vol. 5, Iss. 2. p: 211-219.
- Levin R.; Fireman G.; Rackley C. (2003). "Personality and dream recall frequency: still further negative findings". Journal of Dreaming, vol. 13. No. 3, p:135.
- Nielsen, T. A.; Zadra, A. L.; Simard, V.; Saucier, S.; Stenstrom, P.; Smith.; Kuiken, D. (2003). "The typical dreams of canadian university students". Journal of Dreaming, vol. 13, No. 4. pp:211-235.
- Schredl, M. & Erlacher, D. (2004). "Lucid dreaming frequency and personality". Journal of Personality and Individual Differences. Vol. 37, pp: 1463-1473.
- Schredl, M.; Nürnberg, C. & Weiler, S. (1996). "Dream recall, attitude toward dream, and personality" Journal of Personality and Individual Differences. Vol. 20, No. 5, pp: 613-618.
- Schredl, M.; Wittmann, L.; Ciric, P.; Götz, S. (2003). "Factors of home dream recall: a structure equation model". Journal of Sleep Research. Vol. 12, Iss. 2 .pp: 133- 141.
- Schredl, M. (2002). "Dream recall frequency and openness to experiences: a negative finding". Journal of Personality and Individual Differences. Vol. 33, pp: 1285-1289.
- Sheppard, E. & Karon, B. (1964). "Systematic studies of dreams: relation ship between the manifest dream and association to the dream elements". Comprehensive Psychiatry, vol.5, No. 5, p: 335.
- Wamsley, E. J. & Antrobus, J. (2005). "A new beginning for empirical dream research [Review of the book *The Scientific Study of Dream*]. American Journal of Psychotherapy, 119(1), 129-135
- Watson, D. (2001). "Dissociations of the night: Individual differences in sleep – related experiences and their relation to dissociation and

schizotyp". Journal of Abnormal psychology. Vol. 110, No. 4, pp: 526-535.

Watson, D. (2003). "To dream, Perchance to remember: individual differences in dream recall". Journal of Personality and Individual Differences. Vol. 34, Iss.7, pp: 1271-1286.

